

שמעתא עמיקתא

גלויין תקפ"ג | פרשת חיי שרה | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

שמעתא אליבא דהלכתא משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

בענין מצות ישוב ארץ ישראל בזמן מלחמה

א. מצות ישיבה באר"י בזה"ז. ב. עוד בענין הגי' / כפייה עלות לאר"י בזה"ז. ג. אין לו שם סידור פרנסה / במקום ביטול תורה. ד. מצוה חיובית או קיומית. ה. גדר המצוה. ו. עולה ע"מ לחזור. ז. חיוב פרטי או צבורי. ח. להסתכן ע"מ לקיים מצוה זו. ט. יציאה מאר"י מפני הסכנה.

א. מצות ישיבה באר"י בזה"ז

כתי' **הרמב"ן** (הוספות המצות שלו עשה ד, ופי' עה"ת במדבר פליג פסי' נג) נצטוונו לרשת הארץ וכו', ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשמנה וכו', ואומר אני כי המצוה שחכמים מפליגים בה והיא דירת אר"י וכו' הכל היא מצות עשה הזה **שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה** א"כ מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפי' בזמן הגלות, ע"כ. וכן נקט **התשב"ץ בשו"ת** (ח"א סי' כא וח"ב סי' רפח) ובספרו **זוהר הקיץ** (עשה רכב אות עז), וכן נקטו **הרמב"ם** (פני' אות טו ופני' טז), **המהרי"ט** (ח"ב יו"ד סי' כח) והחיד"א **בענין זוכר** (מע"י אות ה). וע"י **ברש"י** (במדבר פליג פסי' נג) ו**באור החיים** (שם וע"י דברים פ"ג פסי' יג ופ"ד פסי' א).

אבל **הרמב"ם** לא מנה מצוה זו. וכתי' **במגילת אסתר** שטעמו משום שאין מצוה זו נוהגת בזה"ז. ו**האבני"ז** (סי' תנ"ד אות ד) תמה על דבריו שהרי תרומות ומעשרות אינה נוהגת בזה"ז והרמב"ם מנאה. וע"י **במנחת אלעזר** (ח"ה סי' יב ד"ה ונפלאות), **דבר אברהם** (ח"א סי' יא אות ו) ו**במהרי"ץ חיות** (ברכות כד: ד"ה עולה). וע"י **במשך החכמה** (דברים פ"א פסי' לא) מש"כ בהא **דסוטה** (יד).

הרשב"א (סי' א ד"ה וצדק לעיני) נקט שאפי' **הרמב"ם** יש מצוה מדרבנן. וכן מבואר **בשכנה"ג** (יו"ד סי' רטל שהג"ט אות לו). וכן נר' **מהאר"ם דרבנן** (אות רצז), וכתי' שכן שיטת **הרדב"ז** (ח"ב סי' קטו). וכן הביא **בכה"ח** (או"ח סי' רמח אות מה) ו**הרשב"א** (ש"ת) הוי מצוה מדרבנן. אולם **האבני"ז** (שם אות ו) כתי' שלדעת **הרמב"ם** הוי מצוה מה"ת אלא שכללה במצוה אחרת. ועי"ש (אות ה) שכתב שהיא מצוה תמידית. וכ"כ **בספר חרדים** (פני' טז) בשם **הרמב"ן** שכל עת ברגע שהאדם באר"י מקיים מצוה זו. וע"י **ביוסף אומץ** (סי' יט). ו**האג"מ** (יו"ד ח"ג סי' קכב) כתי' דאין שום טעם שיתקנו תקנה כשבעה"ר אנו מפורזים בגלות בכל העולם שלרוב ישראל לא היה אפשר לקיים, וה"ל אם נימא שתיקנו אלא לקתנם כלום דהרי לא פטשה אף במיעוט ישראל. וע"י עוד בסמוך.

ב. עוד בענין הגי' / כפייה עלות לאר"י בזה"ז

ותנן **בכתובות** (ק"ג:) הכל מעלין לארץ ישראל. ואמרו **בנ"מ** הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות, ואם לאו תצא בלא כתובה. וכתי' **התוס'** (ד"ה והוא אומר) דדין זה אינו נוהג בזה"ז דאיכא סכנת דרכים, והיה אומר **ריבנו חיים** דעכשו אינו מצוה לדור באר"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליהרר בהם ולעמוד עליהם, ע"כ.

והתורת חיים (ח"ג סי' מא) הביא **מהרמב"ם** (עבדים פ"ח ה"ט) שכתב בהדיא דעבד שאמר לעלות באר"י כופין את רבו לעלות עמו וכו', ודין זה בכל זמן אפי' בזמן הזה שהארץ ביד גוים. ו**הטור** (יו"ד סי' רסז) גבי דין המוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות כתי' דדין זה נוהג בזה"ז, ו**הרמב"ם** (מלכים פ"א ה"ה) הפליג לדבר באר"י ובאיסור היושב בחו"ל, ע"כ.

ועי' **ברי"ף** (סה: ברי"ף) ו**ברא"ש** (פ"ג סי' יח) שהביאו הדין של כופין. ו**הריטב"א** (שם ד"ה הכל) כתי' שדין זה הוא אפי' לאחר החורבן דאכתי איכא חבת הארץ וכדאיתא בגמ', ומיהו שמעתי מרבינו דדוקא שיש שם יישוב אר"י ושארן סכנה בדרכים ושאי"צ לעבור ים שהוא בחזקת סכנה, ע"כ. ו**הרשב"א** (שם וסי' ב ד"ה א"ף) כתי' שכופין כי ישיבת אר"י מצוה היא, ואפי' למי שאינו מונה אותה מצוה מה"ת מ"מ מודה דהוי מדרבנן שאלי"כ למה כופין. וכתי' **המעיל צדקה** (סי' כז) דכל שאין בו סכנה מתחדשת כופין והוא דאפי' כי סערת היס אינו טענה. והביאו **בפני"ש** (אה"ע סי' עה ס"ק ו), וכ"כ **המבי"ט** (ח"ב סי' ריו) בשם התשב"ץ.

והשו"ע (ח"ב סי' ע"ה ס"ע א) הביא הדין של כופין. וביאר **הפרישה** (אות ט) דכופין כי כל הדר באר"י דומה דאפי' שיש לו אלוה כדאיתא **בכתובות** (ק"ג:). וע"י **ברש"א** (ח"א סי' קלד) שביאר דברי השי"ס אלו]. ו**המהרי"ט** (ח"ב יו"ד סי' כח ופ"ה סי' מז ד"ה תשובה) כתי' שהוא משום קדושת אר"י ומצות ישיבתה שהוא אפי' בזה"ז, ולא משום מצות התלויות בה, דאשה מאי עבידתא במצוות אלו שתהא כופה את האישי. ו**התשב"ץ** (ח"ג סי' ה) כתי' שהוא מפני חיוב מצוות התלויות בארץ. ו**החת"ס** (יו"ד סי' רלד ד"ה והנה) כתי' כהפרישה, והוסיף דאדרבה לר"ח כהן שבתוס' משמע דאי לא מצות נוהגות היה יותר ראוי לעלות. ו**המו"ק** (סי' שו ד"ה מה שכתב) כתב דישב אר"י מ"ע של תורה היא וגזרת מלך היא עליו וא"צ טעם, ע"כ. ו**הב"ש** (שם ס"ק ט) הביא דברי **התוס'** בשם **ריבנו חיים** וסיים שבאוריה ובטור משמע שיש מצוה אף בזה"ז. ו**האבני"ז** (שם אות א) כתב שדעת הב"ש יחידה היא. ו**התורת חיים** (שם) כתי' דשאר פוסקים חולקים על תוס' שהרי כתבו דינים אלו בסתם.

וכן מציינו שמצוה זו נוהגת בזה"ז **בשו"ע** באו"ח (סי' רמח ס"ע ד) שפסק שהעולה לאר"י אם נזדמנה לו שיירה אפי' בער"ש כיון דדבר מצוה הוא יכול ללכת עמהם חוץ לתחום בשבת מפני פק"ו. וכן **בשו"ע** ביו"ד (סי' רסז ס"ע פה) כתי' דאף בזה"ז עבד שאמר לעלות לאר"י כופין את רבו. ועי"ש **בביאור הגר"א** (אות קסא) שדבר המחבר הם לאפקוי **מהתוס'** כתובות הגי'ל. וע"י עוד **בשו"ע** (או"ח סי' שו ס"ע יא) שפסק שמותר לקנות בית באר"י מן העכו"ם ששבת וחולות ומעלה בערכאות. וביאר **המ"ב** (סי' מז) שאע"פ שלדעת השו"ע מלאכה דאוי ע"י עכו"ם אסורה, צורך מצוה זה עדיפא. וע"י **בבית הלוי** (ח"ב סי' טו) א"ף שבאר צדקה זו.

והמבי"ט (ח"א סי' רמח) כתי' דאין נקטינן דלא **כרבינו חיים**. וכן **היעב"ץ** (כתובות שם) דחה דברי **התוס'**. ו**המהרי"ט** (ח"ב יו"ד סי' כח) הוכיח שתלמיד טועה כתב דברים אלו והם לא מבעלי תוס'. ובחידושי על השי"ס (סוף כתובות ד"ה הוא) כתי' דלית דחש להא דרבינו חיים. וכן נקט **המעיל צדקה** (סי' כז).

והחכמת שלמה (או"ח סי' רמח ס"ע ד) צידד כדעת **התוס'**. וכן בספרו **האלף לך שלמה** (אה"ע סי' קיח) כתי' דסוגיין דעלמא דבזה"ז אין מצוה ומזה הטעם ראינו רבנים וחסידים שלא עולים לאר"י, ואף להסבורים דהוי מצוה היינו רק במי שיש לו כדי חייו וגם שם לא יצטרך לבטלות. ו**המנחת אלעזר** (ח"ב סי' יב ד"ה אמנם) כתי' **הרמב"ם** (שבת פ"ח ה"ה) שהביא שמותר לכתוב שטר מכירה בשבת ע"י גוי מאשים ישוב אר"י, כוונתו לעתיד לבא בלא לזה"ז. ו**בחסד לאברהם** (תאומים אה"ע סי' ק"י כז) נקט דכיון דהוי פלוגתא חובה לשבת שם מדין ספק דאוי לחומרא. וע"י **בחת"ס** (יו"ד סי' רלג ד"ה אמנם). ולפי מש"כ באות ג' אין ראייה מהא שהגדולים לא עלו.

ג. אין לו שם סידור פרנסה / במקום ביטול תורה
ועי' **בכל בו** (סי' קכז) שכתב שהטעם שלא הלכו רובי ישראל לשם, הוא משום שהיו צרכים להתבטל מלמודם ולשוט אחר מזונותם, והרי מותר לאר"י לחו"ל אחר דבלי ללמוד תורה וכו', כ"ש שאין לילך מרוב מלמוד לאר"י וכ"ש להתבטל מתלמודו ולשוט אחר מזונותיו, ע"כ. ו**זו"ל תרוה"ד** (ח"ב סי' פה) דדאי שבח גדול ומעלה יש לו לאדם הדר באר"י וכ"ש בעיר הקדש לתועלת לעה"ב וגם לעה"ז. אמנם שמענו כמה פעמים שיש לשם בני ברית מערביים נחשבים לרשעים גמורים וכו' וגם כי המזונות דחוקים וכו' מי יוכל לעמוד בכל זה וכו', לכן איש ישער בעצמו בהשגת גופו וממונו, באיזה דרך יוכל לעמוד ביראת השם ובשמור מצותיו כי זה כל האדם, ע"כ. ו**בכל בו ותרומה"ד** נקט **המעיל צדקה** (ס"ס) כו ד"ה אמנם, ועי"ש שסיים דאשרי הנוכח לכך ואינו נצרך לבטלות ובתפרנס שם אפי' חיי צער ויעבוד השם, אבל אין כל אדם זוכה לכך וכבר נהגו העם שאינם נוסעים עם בנים קטנים והכל בשל חשנת הפרנסה, ע"כ. וכן נקטו **החת"ס** (אה"ע סי' קלב ד"ה שבת) ו**המהרי"ט שיק** (יו"ד סי' רכח).

וכתי' **המהרי"ט** (ח"ב יו"ד סי' כח) שיותר מרובים שישב עמנו ונצטונו לשבש עמנו ובנינו ולספק צורך ולחדרין בדרך שירה ולגדלן לת"ת, ממה שיבא בגופו לאר"י ולא מצי למיקם והוא יצא בגפו. כמבואר **בגיטין** (ו:) **ותוס'**, עי"ש. וכן א"ל **הגריש"א** יצ"ל שמי משער שלא יוכל לגדל את בניו באר"י לתורה וליראה ובחוי"ל יוכל הכל הולך אחר חינוך הילדים.

וע"י **בנוב"ז** (ת"י יו"ד סי' לו) שכתב דבעלי התוס' לא עלו לאר"י לשתתם דס"ל דאין מצוה בזה"ז. ו**החת"ס** (יו"ד סי' רלד ד"ה ומה) כתי' דדאי ת"ת וישיבה עדיפא מן הכל והוא לא עלה לעלן בהמ"ק כל זמן שרבו ברוך בן נרי' קיים כדאיתא במגילה. וכתי' **המהרי"ט שיק** (יו"ד סי' רכה) שלפי **החת"ס** לא קשה למה בעלני התוס' לא עלו. ועי"ש שנקט **המעיל צדקה**. ו**באבני"ז** (שם בסוף השמחה אות א) כתי' שעיקר מצות ישיבת אר"י היא בחיות לו פרנסה מריות, אבל אם נשלח לו מעות מחו"ל במתנה מאנשי חו"ל אין זה עיקר מצות ישיבת אר"י בשלימות, ע"כ. ו**בגלוני הש"ס** (כתובות קי: ד"ה הכל) הביא אצ"ל ראייה לסברת האבני"ז.

פניני הלכה

דבר שהוקצה למצווה האם מותר להשתמש בו לצורך מצוה אחרת

תניא (שבת כב:) סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמים ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים אפרסקין שקדים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות של שיבולים ינות שמנים ושלמות, אסור להשתקף בהם עד מוצאי יו"ט אחרון של חג. ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו. ואיתא שם דה"ה דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה. ולפנין לכולהו מכיוונו הדם, דתניא והפך וכסה, במה ששפך יכסה, שלא יכסנו ברגל, שלא יהו מצוות בזויות עליו, ח"י שלא יהו מצוות בזויות עליו. ואיתמר עוד שם רב אמר אין מדליקין מנר לנר, ושמואל אמר מדליקין. רב אמר אין מתירין יציאת מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין. רב אמר אין הלכה כר"ש בגרירה ושמואל אמר הלכה כר"ש בגרירה. ואמר שם אביי דכל מידי דמר (רבה בר נחמני) עביד כרב, לרב מהני תלת דעביד כשמואל. ואמרינן שם דאי טעמא דרב משום אכחושי מצוה אסור להדליק אפי' מנר לנר, אבל אי טעמא משום בזוי מצוה מנר לנר שרי, ולא אסור אלא אם מדליק ע"י קיסם שאינו של מצוה וממנו מדליק השאר.

ושם כא: אמרינן דס"ל לרב דאסור להשתמש לאור נרות חנוכה. וכתי' **הר"ן** (ט' מדפי הרי"ף ובחידושו) דכל תשמישין משמע אפי' תשמיש מצוה, וטעמא דכיון שע"י שן שנעשה במנורה תקנה עשויה כמנורה שאין משתמטין בה כלל. והא דקא' (כב) דאסור להרצות מעות כנגד נ"ח, לאו בממרא אדבוקא תשמיש דרשות אסור אבל תשמיש דמצוה שרי. אלא לומר דאפי' רצוי מעות שהוא תשמיש דאסור. ואי קשיא לך דהא אמרינן דטעמא דכולהו משום בזוי מצוה, ואי דאפי' תשמיש מצוה קאמרינן מאי בזוי מצוה איכא, י"ל דעד כאן לא שרינן אלא להדליק מנר לנר משום דתרווייהו חדא מצוה, כלומר מצות נ"ח, ומין במינו לא בטיל, אבל שאר מצוות נראות כמבטלות זו את זו. ומבואר דס"ל דאסור להשתמש בדבר מצוה לצורך מצוה אחרת משום בזוי מצוה. ומהאי טעמא אסור להשתמש לאור נר חנוכה אפי' לצורך מצוה, וכן אסור להדליק נר של מצוה אחרת מנר חנוכה.

מיהו מתחילת דבריו מבואר דטעמא דאסור להשתמש בנר חנוכה, הוא משום דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה עשויה כמנורה הוא משתמשין בה לל. ומשמע דהוי דין נברות חנוכה דאין ולא שאר מצוות. ודלא כדמשמע מסוף דבריו וצ"ת. ואכן יעוי' **ברש"א** (כא: דכתי' דטעמא דאסור להשתמש לאורה משום דע"י שן שנעשה במנורה תקנו, וא"נ כיון דלמצוה להדליק איכא משום בזוי מצוה.

וברמב"ן (שם) הזכיר רק הטעם דבזוי מצוה, ומה"ט אסור נמי להדליק נר של מצוה אחרת מנר חנוכה. אולם לאו מילתא פסיקתא היא דאסור להשתמש לאורה תשמיש של מצוה, וכן דאסור להדליק מנר חנוכה לצורך מצוה אחרת. **דבטור** בסי' תרע"ג כתב - אסור להשתמש לאורה לא שגט תשמיש של קדושה כגון ללמוד, ול"ש שאר תשמיש וכו', ובעל **העיטור** כתב דדוקא תשמיש של חול אסור, אבל תשמיש של קדושה שרי, ולא נהירא לא"י **הרא"ש**. ובסי' תרע"ד כתב - מדליקין מנר לנר, ודוקא נר עצמו שיכול להדליק אחד מתבטרו, אבל אסור להדליק בה נר אחר של חול אפי' תהיה דהדליק נר אחר של חנוכה, וכ"ש שאר להדליק בה נר אחר של חול לצורכו. ו**בספר התרומה** (סי' כ"ט) התיי' להדליק מנר לנר על ידי של חול, וחשיב נר של שבת ושל בית הכנסת כולם של מצוה שיכול להדליק על ליה. ו**בא"ח** כתב כסברא ראשונה. ויעוי' **בשו"ע** דבסי' תרע"ג ס"א כתי' בדעה ראשונה בסתמא דנ"ח אסור להשתמש בו אפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה. והדר הביא דיש מי שמתיר בתשמיש של קדושה [וחיזין דס"ל עיקר כדעה א' וסתם כוותיה]. ובסי' תרע"ד ס"א כתי' - מדליקין נ"ח מנ"ח, ודוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי, אבל להדליק מזה לזה ע"י נר של חול אסור. ויש מי שמתיר גם בזה. ובסעי' ב' כתי' - יש מי שאומר שר נר של בית הכנסת ושל שבת ושל חנוכה כולם מצוה הם ומותר להדליק זה מזה. וכתי' הרמ"א דה"ה נר של ת"ת או נר לחולה הצריך נר [ולא הביא דעה החולקת על הני י"א].

ד. מצוה חיובית או קיומית

דמוזה שכתב: **הרמב"ן** (שם) שנצטוו לרשת הארץ ולשבת בה אי"כ מ"ע לדורות **מתחייב** כל א' ממנו ואפי' בזמן הגלות, משמע שהיא מצוה חיובית. וכן מבואר **בחסד לאברהם** (שם).

אבל **באג"מ** (אהע"ח ח"א ססי' קב ד"ה ובדבר) כתב שלרוב הפוסקים יש מצוה לדור באר"י אף בזה"ז, אבל אין זה בזה"ז מצוה חיובית, דאי"כ היה ממילא נמצא שאסור לדור בחו"ל משום שעובר על עשה כמו מי שילבש ד' כנפות בלא ציצית, ולא הוזכר איסור אלא על הדר באר"י שאסור לצאת ע"מ לשכון בחו"ל. וכן דעת **הגר"ש זצ"ל** (הערות כתובות קי: ד"ה מתני' ש) שהיא מצוה קיומית.

אבל דש"מ יש לדחות הוכחת המצוה ללעולם מצוה חיובית היא אלא שגדר החיוב הוא באופן שיוכל להתפרנס ללמוד ולעשות עבודת השם כדבעי, כי עיקר המצוה היא הישיבה וללא פרנסה כ"י אינו כולל ישיבה. וכן משמע מהפוסקים דלעולם שנקטו דבגוונא שאין לו פרנסה וכדו' פסק מהמצוה. ועוד י"ל דעקירת ביתו היכן שאין בידו להתחייב שם היו כיותר מוחלט ממנו דפטור מקיום מ"ע כמבואר בסימן תרנ"ו ובמ"א (סי' י"ג ס"ק ח), ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון קנ"ה.

שו"מ **בחו"א** (שביעית סי' כד ס"ק א' ד"ה ומבואר) שכתב: שאנו חייבים בישוב אר"י ולדור בה גם בגלותנו וכמו שהאריך **הרמב"ם** (מלכים פ"ה) ו**הרד"ב** (סנהדרין פ"ד ה"ח), ע"כ. **והמנח"ש** (תני ס"ק א' אות ז) כתב: דבגוונא דאפשר שפיר לשמור ולקיים המצות התלויות בארץ שפיר חייבין לעלות גם לדעת הר"ח בתוס'. **ובתשובות והנהגות** (ח"ד סי' שכו) כתב: שהמצוה חיובית המלאה היא לגרש הגוים ולדור במקומם, ובישוב הארץ לבד אינו עיקר החיוב המ"ע, אבל יש בזה מצוה קיומית שגא' וישבתם בה, ע"כ.

ה. גדר המצוה

והנה מלשון **הרמב"ן** הנ"ל שכתב: **שנצטוו לרשת הארץ ולשבת בה**, מבואר שהמצוה כוללת לשבת בארץ ולרשת אותה. וכדבריו נקט **הרשב"ש** (סי' א' ד"ה ובפ"ק דגיטין), וכתב: שהמצוה מתחלקת בג' חלקים: א' העליה. ב' הדירה. ג' הישוב שהוא קניית גנות ופרדסים וכד' שהיא צורך קיום הישיבה. ועיקר המצוה היא הדירה, והעליה והישיבה הם מכשירי מצות הדירה. ועיי"ש (סי' ב) שנתן טעם לרא"ש דס"ל שהנודר לעלות לאר"י אי"צ התרה משום שהעליה עצמה אינה אלא מכשירי מצוה שאין המצוה אלא הדירה בארץ, אי"כ הנשבע לעלות לאר"י יכול לשאל על דרו ואינו נכשע לעצמה את המצוה שאינו יכול לשאל עליו, אבל אם נשבע שידור באר"י ורוצה לשאל אז אין מתירין לו, ע"כ. וכן **המהרי"ט** (ח"ב יו"ד סי' כח ד"ה ומשמע) פירש דברי **הרא"ש** שאין עיקר **המצוה בעליה אלא בישיבה והדירה**, אבל מי שעולה לראותה ע"ד לחזור לא מצוינו בזה מצוה **מפורסמת**, ואפי' תימא שזכות הוא לו ממה שאמרו **בכתובות** (ק"א): כל המהלך ד"א באר"י מובטח לו שהוא בהע"ה וכו', מי"מ מ"ע ליכא, ועוד התיא מתפרשה נבקר שם אלא שלא הספיק לדור ולישב בה, ע"כ. **והשלט"ג** (רש"י פ"ג דשבועות) ביאר דברי הרא"ש כסברת הרשב"ש וכתב: דמלתא דמסתבר הוא דמה מצוה יכול להיות בהולך לאר"י ע"מ לשוב, ע"כ. הובא **בכנה"ג** (יו"ד סי' רכח חב"ב אות ערב).

והר"ב"ש (סי' קא) כתב: שאע"פ שאין ההלכה עיקר המצוה מ"מ כיון שהולך לעשות המצוה נקרא עוסק במצוה, אבל הקונה שדה מן הכותי היא מצוה גדולה מן העליה כי העליה היא מצוה לשעתה ולעצמו לבד ולא נתייר בה שבות בין דמעשה בידים בין דאמירה לכותי במלאכה דאין, אבל ישוב אר"י היא מצוה המתקיימת לעולם ומצוה ותועלת היא לכל ישראל שלא תשתקע ארץ קדושה ביד טמאים, ע"כ. **והתשב"ץ** (ח"א ססי' כא) כתב: שעליה לאר"י היא מצוה יותר גדול מקניית קרקע בה למי שהוא שם כי הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה. ועי' **בשו"ע** (יו"ד סי' רכח ס"ג) שפסק **כהרא"ש** הנ"ל. והביא **הפ"ש** (סי' לב) טעמו של **הרשב"ש**.

ולפי"ז יוצא דאף הרוכש קרקע באר"י אף אם אינו דר שם מקיים חלק ממצות יישוב אר"י. וכן ראיתי **באבני"ז** (אות ס).

ו. עולה ע"מ לחזור

ומבואר **במהרי"ט** ו**בשלט"ג** הנ"ל שאין מצוה בעליה לאר"י כשדעתו לחזור. אלא דעי' **בשו"ע** (סי' רמח ט' ד) שפסק שהעולה לאר"י אם נודמנה לו שיריה אפי' בער"ש כיון דדבר מצוה הוא יכול לפרוש כו'. וכתב **במ"א** (סי' טו) שדוקא ע"ד להתיישב, אלא דשוב כתב ע"פ **הכנה"ג** (חב"ב) ד"א אפי' ע"מ לחזור כיון דאפי' מהלך ד"א באר"י מצוה היא. ודבריו הובאו **במ"ב** (סי' רמח ס"ק כח) וסיים שם בדברי **הפמ"ג** שם דלפי הרמ"א שם שהיכל בכל צורך מצוה ודאי דגם אם הולך ע"מ לחזור הוא בכלל דבר מצוה. **ובגרי"ז** (שם אות ג) ק"א אות ח) כתב שאם כונתו לילך ד"א משום טיול יש להסתפק כיון שאינו מתכוין כלל למצות ההלכה באר"י. **ובהל"ש** (כתב' ב' פ"ש **הגר"ש זצ"ל** דכל שהיה באר"י יש בה מעלה.

ז. חיוב פרטי או צבורי

ומלשון **הרמב"ן** (שם) שכתב: שמ"ע זו היא לדורות ו**מתחייב כל אחד** כו', מבואר שהוא חובה על כל או"א. וכתב **הרשב"ש** (סי' ב' ד"ה אמם וסי' א' ד"ה וצריך) שמצוה זו אינה מצוה כוללת לכל ישראל בגלות הזה, ואדרבה אחז"ל **בכתובות** (ק"א) שהיא מכלל שבועות שהשביעה הקב"ה את ישראל לא ימחרו את הקץ ושלא יעלו בחומה, אמנם **לצוה היא על כל יחיד** לעלות לדור שם, אלא שאם יש בדמים מונעים אינו מחויב לעלות שהרי אף הדרים שם יכולים לצאת אישה וללמוד תורה וכו', כ"ש אם הוא רוצה לעלות והאשה אינה רוצה וחיובך לרש, ע"כ. וכן פסק **בפאת השלחן** (סי' א' סעי' א). **והצ"ח** (ח"ו סי' פ"ה) כתב: שחובה זו מתחלקת בב' חלקים, חובה כללית על עם ישראל לכבוש את הארץ וכו' וזו נפסקה עם חורבן מקדשנו, ולא זאת אלא שהושבענו על כך שלא לעלות בחומה כדאיתא **בכתובות** (שם) ופירושה שלא יעלו יחד ביד חזקה וכפירוש רש"י שם. ב' חיוב פרטי מטעם חיוב העצמי וגם הכולל כל א' מישראל לדאוג לתועלת הכלל ע"מ שלא תשקע הארץ בידי זרים ושלא נעזבה שוממה אלא נאחו בה.

ח. להסתפק ע"מ לקיים מצוה זו

ומדברי **תוס'** שכתבו שד"ן כפיה אינו נוהג בזה"ז דאיכא סכנת דרכים, משמע דרק דין כפיה אינו נוהג אבל עכ"פ מותר לעלות. וכן משמע **מהריטב"א** לדלעיל. **דעת שריבנו חיים** נקט לפטור משום שלא יוכלו לקיים המצות התלויות בה, ולא משום סכנת דרכים. שו"ר **במעיל צדקה** (סי' כו) שכתב: דעד כאן לא פטרו אלא מכפיה, אבל הרוצה בעצמו לנסוע אין מוחין בידו כי לבו שלם ובטוח בה' ושומר מצוה לא ידע דבר רע. ועיי"ש שכתב: שגדולים המחברים כתבו שאפי' במקום סכנות גדולות בדרכים הרוצה בעצמו לנסוע אין מוחין בידו כי לבו שלם ובטוח בה' ששומר מצוה לא ידע דבר רע, ע"כ. וכן **הרשב"ש** אפי"פ שנקט בסוף סימן א' דהא דכופין לעלות לאר"י היינו בדאפשר בלא סכנה דאם סכנה אסור ללסן עצמו. וכדבריו פסק **השו"ע** (אהע"ח סי' עה סעי' ה) בשם יש מי שאומר דהא דכופין לעלות לאר"י, היינו בדאפשר בלא סכנה, מ"מ כתב בסי' ג' ד"ה העליה) שמי שרוצה להתחלקת להסתכן ע"מ לעלות לאר"י רשאי. וכן נקט אביו **בתשב"ץ** (ח"ג סי' רפח) וכתב: דחכמי ישראל היו מסכנים בעצמם לעבור נהרות כדי ליכנס לאר"י, והיו אומרים דזכותא דלא זכו ל"י משה ואהרן מי יימר דזכיתא ל"י והיו מנשקים האבנים ומתגלגלים בעפר כמבואר **בכתובות** (ק"ב). **והמשד"ם** (סי' רטו) כתב: דמי שרוצה לעלות לאר"י בזמן סכנה גוערין במי שמוחה בו שלא יעלה, אחר שאמרו חז"ל דישבת אר"י שקולה כנגד כל המצוות וכו'. אולם עי' **בשל"ה** (שער האותיות אות ק קדושת המקום) שכתב: שמי שזוכה ובא לשם בלי סכנה, ואשריו ומה טוב הלך לקול השב צל שדי בזה שער השמים. **ובחו"י** (סי' ר) כתב: דבגוונא שאין לו שמירה מעולה טוב להמנע מזה. אבל שו"ר **בשערי צדק** לבעל **החשב"א** (פ"י אות יז) כתב: דבני חו"ל שמסכנים בעצמם לבא בארץ הקודש עליהם ודאי חוב גמור להחמיר בכל מצות התלויות בארץ כדן המחמירים, ע"כ. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון פ"ח בענין להסתכן לצורך מצוה.

ט. יציאה מאר"י מפני הסכנה

והנה אפי"פ שמצוה דמותר לצאת מצוה, לצורך מצוה, וכמו שפסק **הרמב"ם** (מלכים פ"ה ה"ט), ועיי"ש היכן שחזק שם הרעב מותר. והארכנו בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ס"ט. ואי"כ ק"ו כשיש סכנה דשירי. מ"מ יעורין **ביט"ש** (ב"ק פ"ו סי' כו) שכתב לענין הנמצא בעירו וכו' ח"ו א' מכל מיני פורענויות המתרגשות וכו', אולם יש בידו להציל **בגופו ובממונו** וליצא משום שצונו ויפרוש מצרת הציבור ולא יכאב בנחמת ציון, ואם ח"ו ליכא נפקותא דים, כל כ"ג אמינן (שבת כ"ב) אל יעמוד אדם במקום סכנה, ע"כ. והביאו **המ"א** (סי' תקע"ד ס"ק ו), ופירש **הפמ"ג** (שם) שדוקא דבדר שיכול באולי להועיל הן **בתפלה ותענית וממון**. וכ"כ **המ"ב** (סי' ק"ג). ועי' **ברמב"ם** (מלכים רפ"ה). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות רל"ו ותכ"ג בענין להסתכן עבור חבירו או הצלה דרבים.

מ. יציאה מאר"י מפני הסכנה

והנה אפי"פ שמצוה דמותר לצאת מצוה, לצורך מצוה, וכמו שפסק **הרמב"ם** (מלכים פ"ה ה"ט), ועיי"ש היכן שחזק שם הרעב מותר. והארכנו בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ס"ט. ואי"כ ק"ו כשיש סכנה דשירי. מ"מ יעורין **ביט"ש** (ב"ק פ"ו סי' כו) שכתב לענין הנמצא בעירו וכו' ח"ו א' מכל מיני פורענויות המתרגשות וכו', אולם יש בידו להציל **בגופו ובממונו** וליצא משום שצונו ויפרוש מצרת הציבור ולא יכאב בנחמת ציון, ואם ח"ו ליכא נפקותא דים, כל כ"ג אמינן (שבת כ"ב) אל יעמוד אדם במקום סכנה, ע"כ. והביאו **המ"א** (סי' תקע"ד ס"ק ו), ופירש **הפמ"ג** (שם) שדוקא דבדר שיכול באולי להועיל הן **בתפלה ותענית וממון**. וכ"כ **המ"ב** (סי' ק"ג). ועי' **ברמב"ם** (מלכים רפ"ה). ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליונות רל"ו ותכ"ג בענין להסתכן עבור חבירו או הצלה דרבים.

מ. יציאה מאר"י מפני הסכנה

א' נחלקו הפוסקים האם מצות יישוב אר"י נוהגת בזה"ז, ולמעשה לדעת רוב הפוסקים יש מצוה מהתורה לדור באר"י אף בזה"ז, ואף היא מצוה חיובית למי שבידו לעלות, אבל אם אין בידו לעשות כן מחמת צרכי פרנסה, או מחמת חינוך לתורה וליצאה, פטור. וי"א שהיא מצוה קיומית, ומ"מ מצוה גדולה היא כמו שהפליגו חז"ל בכמה מקומות. ב' אם יש בעליה לאר"י משום סכנה מסכנות המצות, שדוקא הדין פטור מלעלות עד שעבור זעם, ומ"מ הרוצה להחמיר להסתכן ע"מ לעלות לאר"י רשאי, והכל לפי המקום והזמן. ג' אסור לצאת מאר"י כי אם לצורך מצוה וכדו' ע"י הפרטים בזה בשמעתא עמיקתא גליון ס"ט, ובמקום סכנה מותר, אך מ"מ אם בא ח"ו א' מכל מיני פורענויות המתרגשות וכו' אלא לעולם אם יש בידו להציל בגופו או בממונו, או בתפלה ותענית, חלילה שימנע עצמו ויפרוש מצרת הציבור.

ומפשטות דבריו נראה דס"ל עיקר לדינא דאסור להשתמש בנר חנוכה אפי' לתשמיש של קדושה (כמו שסתם בסי' תרע"ג). ואפי"פ י"ל דלהדליק מנר לנר לצורך מצוה אחרת קיל טפי (כמב"ש בסי' תרע"ד ס"ב). ועיי' בסי' קני"ד דכתב שם **המחבר** דאין מדליקין נר של הדיוט מנר בית הכנסת. וכתב שם **הש"ש** (סי' ק"ג) דמי"ש נר של הדיוט אתא לאפוקי נר של שבת וחוכה או לצורך דתי דשירי.

אולם **הגר"מ** (סי' תרע"ד) כתב: דהיי"ש מי שאומר דסי' תרע"ד ס"ב הוא ספר התרומה, ואזיל לשיטתו בסי"א דאפי' להדליק ע"י נר של חול מותר לצורך מצוה. אבל לדעה א' בסי"א דבזוי מצוה אסור, גם זה אסור, שהמצוה מבטלת זו את זו, כמ"ש הר"ן דלכך אפי' תשמיש של קדושה אסור להשתמש בפני נ"ח, אפי"ג דהטעם שם משום בזוי מצוה. והביאו **המש"ב** (ט).

והנה **החת"ס** (אר"י סי' קפ"ד – וחי' סוכה לה: כ) בעובדא דמי שהיה לו אתרוג מיותר ותלאו בסוכה לניו, ואח"כ ביו"ט בא אחד מאנשי הכפר שלא מצא אתרוג לקנות, ואם לא יביא לו האתרוג קורה לודאי שימטבל הוא ואנשי ביתו ממצות לולב. דהורה שישתדל ליטול האתרוג התלו לניו סוכה, ובתוך דבריו שם כתב לבאר דהא דאסור הניו בהנאה הוא משום בזוי מצוה כמבואר בפרק במה מדליקין ובכל הפוסקים, והיינו לדבר הרשות, אבל ליטול מצוה אחת למצוה אחרת אין כאן בזוי מצוה, דהרי קני"ל שם דמתירין מצוה לבגד ומדליקין מנר לנר, והי"ה וכ"ש כאן דמעלין בקודש שמעיקרא לא הוי רק נוי מצוה והשתא מצוה גופא שמברכין עליו ואומרים עליו את ההלל. ע"כ.

והחוקק אחרי **המהר"ם שיק** (אר"י תשובה שכ"ג). הרי דהתיר ליטול ממצוה אחת למצוה אחרת. **והמש"ב** (בסי' תרל"ח בבב"ל ד"ה כל שמונה) הביא דבריו ולא העיר מידי מאד דהוי ממצוה למצוה ולדעת **הגר"מ** לכאוי יש ליישב כפ"ה. אולם באמת הא לא קשיא, דהמעין בדברי הבה"ל יראה דדייק בלשונו לכתוב רק סוף דברי החת"ס דאין כאן בזוי מצוה כיון דמעיקרא עליו נוי מצוה והשתא מצוה גופא. ולא כתב הסעם דליטול ממצוה אחרת למצוה אחרת אין כאן בזוי מצוה. ואדרבא י"ל דדייק לכתוב כן לבאר דהכא שרי אף למי"ד דאין לשנות ממצוה למצוה.

אולם יש להעיר מהמשנ"ב בסי' קני"ד שלא העיר מידי מהגר"א. מיהו הא יש ליישב בפשטות, דשאני נר של בבתי"נ דאין איסורו מוזכר בגמ', ואינו אלא מדברי הממוק"י בהל' ציצית, כמבואר בב"י שם. והב"י גופיה שהביאו סיים דלא נהגו העולם לזוהר בכך. וכ"כ שם הגהות **הימ"א** דלא נהגו לזוהר בכך ומדליקין ממנו נר שהוא לצורך גדול. וע"כ לא הזכיר כלל המשנ"ב דעת הגר"מ דמאחר דעצם האיסור להשתמש בנר של בתי"נ לצורך חול הוא מילתא שיתקתא היא, ואי"כ דאי אד"צ להחמיר בזה לצורך מצוה.

העולה לדינא - מפשטות דברי השו"ע נר' דסובר עיקר לדינא דמותר להשתמש בחפץ של מצוה לצורך מצוה אחרת, ואין בזה משום בזוי מצוה. ועל כן מותר להדליק נר של מצוה מנר של מצוה. וכן מותר להדליק נר של מצוה מנר של בית הכנסת. אולם דעת הגר"מ להחמיר בדבר דלא הותר אלא לצורך אותה המצווה, כגון להדליק נר חנוכה מנר חנוכה, אבל לא לצורך מצוה אחרת.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א

מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

ענינים שונים בעבודת השם

יסוד העליה הוא ע"י מעשים קטנים - היסוד הראשון בעבודה המוסרית הוא, שאין לעסוק בשום אופן במעשים המכבידים עליו, כל הדרכה מעשית שצניעו תהיה במעשים קטנים... וצריך כל אחד לשפוט בעצמו מתי דבר אחד מכביד עליו ומיד יניח אותו. והסיבה היא, כי מעשים קטנים אינם מעוררים את כח המרידה!...

אחרי מלחמת יום הכיפורים טסתי למצרים, בהגיע המטוס לתחום מצרים ראיתי שהוא ממניח מאוד... חשבת כי אולי חל איזה קלקול במנועים, ושאלתי מה קרה? ענו לי כי עכשיו נמצאים בתחום הרדאר המצרי, ולא כדאי שהוא יבחין במטוס יהודי, לכן הוא ממניח את המטוס למטה מגובה הרדאר, כי הוא מבחין רק במטוס הטס למעלה מגובהו, ובמטוס הטס מתחת לגובהו אינו מבחין. והוא הצויר כי גם לכת המרידה יש "רדאר" שמבחין רק במעשים שם מעל לגובהו, ובמעשים קטנים שהם מתחת לגובהו אינו מבחין. (עלי שור ח"ב עמ' קצ)

נערך מתוך ספר "עבודת הפרשה"

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיר 1244-295-073

יז"ל להצלחת עם ישראל, לרפוש"ש של כל הפצועים ולשובם של כל השבויים והנעדרים במהרה

להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 0503-767-052

